

## Účinnosť trestu a podmienky na jej zvýšenie

**Anotácia:** Jednou z úloh právnej vedy je stanoviť, nakoľko je účinný súčasný právny systém celkovo a tiež jeho jednotlivé inštitúcie. V súčasných podmienkach sa jednou z hlavných úloh právnej vedy stalo skúmanie účinnosti právnych predpisov a foriem ich vplyvu na sociálne systémy. Podstatnou úlohou vedy trestného práva a kriminológie je aj skúmanie účinnosti právnych opatrení používaných v boji proti kriminalite, vedecké odôvodnenie ďalšieho zlepšovania systému a praxe aplikovania trestov stanovených Trestným zákonom. Pre zlepšenie systému trestov a jeho konkrétnych druhov má veľký význam výskum účinnosti trestu, ako aj možnosti zvýšenia tejto účinnosti. V uvedenom príspevku sa budeme venovať účinnosti právnych noriem a účinnosti trestu. Budeme sa snažiť vysvetliť rozdiel medzi pojmami účinnosť trestu a účinnosť fungovania orgánov, v ktorých sa trest vykonáva. V ďalšom kroku sa budeme venovať otázke nápravy a prevýchovy odsúdených a taktiež individualizácie a ekonomike trestu. Nakoniec sa pokúsime ohodnotiť aj účinnosť osobnej, špeciálnej a generálnej prevencie.

**Kľúčové slová:** trest, účinnosť právnych noriem, účinnosť trestu, náprava odsúdených, prevýchova odsúdených, účinnosť prevencie.

### Úvod

Jednou z úloh právnej vedy je stanoviť, nakoľko je účinný súčasný právny systém celkovo a jeho jednotlivé inštitúcie. Nemenej dôležitá, samozrejme, je aj úloha prognózovania, ktorá spočíva v riešení otázky o tom, nakoľko efektívne sa ukáže navrhovaná alebo projektovaná norma.

Filozofi poukazujú na to, že „právna veda potrebuje skúmať účinnosť legislatívnych opatrení a foriem právnej regulácie spoločenských vzťahov“<sup>1</sup>. Právnicki dnes nepochybujú, že „v súčasných podmienkach skúmanie účinnosti právnych predpisov, foriem ich vplyvu na sociálne vzťahy sa stalo jednou z hlavných úloh právnej vedy“<sup>2</sup> a „jednou z hlavných úloh vedy trestného práva a kriminológie je skúmanie účinnosti právnych opatrení používaných v boji proti kriminalite a tiež vedecké odôvodnenie pre ďalšie zlepšovanie systému a praxe aplikovania trestov stanovených Trestným zákonom“<sup>3</sup>.

Pre zlepšenie systému trestov a jeho konkrétnych druhov má veľký význam výskum účinnosti trestu a možnosti zvýšenia tejto účinnosti.

A. Jakovlev tvrdí, že „účinnosť trestu je stupeň reálnej bezpečnosti spoločnosti“<sup>4</sup>. Podľa M. D. Šargorodského „trest je účinný iba v prípade, keď predchádza škode, ktorá môže byť spôsobená budúcimi trestnými činmi“<sup>5</sup>.

Podľa A. E. Natašova výskum účinnosti trestu by sa mal prepájať „so štúdiom objektívnych možností trestu, jeho cieľov a „mechanizmu“ vplyvu trestu na ľudskú psychiku“<sup>6</sup>.

A pritom, ako správne zdôrazňuje M. D. Šargorodskij, nemali by sme preceňovať to, čo môže predstavovať právo vo všeobecnosti a čo môže predstavovať najmä trestné právo.

<sup>1</sup>GLEZERMAN, G. Istoričeskij materializm i problema social'nyh issledovanij. «Kommunist», 1970, № 4, s. 78.

<sup>2</sup>LEBEDEV, M. P. Ob effektivnosti vozdejstvija socialističeskogo prava na obščestvennye otnošenija. – «Sovetskoe gosudarstvo i pravo», 1963 № 1, s. 29.

<sup>3</sup>ZLOBIN, G. A. O metodologii izučeniya effektivnosti uholovnoho nakazaniya v sovetskom uholovnom prave i kriminologii. V kn.: Voprosy predupreždenija prestupnosti. Vyp. I. M., 1965, s. 50 – 51.

<sup>4</sup>JAKOVLEV, A. M. Ob effektivnosti ispolnenija nakazaniya. – «Sovetskoe gosudarstvo i pravo», 1964, № 1, s. 101.

<sup>5</sup>ŠARGORODSKIJ, M.D. Nakazanie, ego celi i effektivnost'. L.: Iz-vo LGU, 1973, s. 22.

<sup>6</sup>NATAŠEV, A. E., STRUČKOV, N. A Osnovy teorii ispravitel'no-trudovogo prava. M., 1967, s. 164.

Neraz vznikala otázka, či vôbec môže byť trest efektívny. Všeobecné odmietanie uskutočniteľnej účinnosti trestu v podmienkach modernej spoločnosti sa nemôže považovať za správne. Všeobecný preventívny účinok trestu sotva môže niekto spochybniť. Ak položíme otázku o tom, či by sa zvýšil počet spáchaných trestných činov v prípade zrušenia trestných zákonov, potom samozrejme každý odpovie, že áno, počet trestných činov by sa zvýšil, z čoho nevyhnutne vyplýva uznanie všeobecného preventívneho vplyvu trestu.<sup>7</sup>

Avšak K. Marx v svojej ére napísal: „História a taká veda, ako je štatistika, s vyčerpávajúcou samozrejmou dokazujú, že od Kaina sa svet nikdy nedokázalo ani napraviť, ani zastrašiť trestom. Práve naopak!“<sup>8</sup>

Ohľadom toho americký právnik P. U. Tappen písal, že účinnosť Trestného zákona nemôže byť názorne predvádzaná pomocou poskytnutia presných, merateľných údajov, rovnako ako nie je možné presvedčivo preukázať účinnosť mravných noriem. Páchanie krádeží a vražd neznamená, že zákon nie je účinný, pretože nikto nemôže povedať, ako často by sa tieto trestné činy páchali, v prípade, že by zákon a trestné sankcie chýbali úplne. Keď k podobným činom dochádza, nie je nikto schopný vyhodnotiť relatívnu účinnosť preventívnej roly práva a právnej morálky. Tak v individuálnych prípadoch, ako aj vo všeobecnosti nie je možné určiť, do akej miery sú na vine nedostatky právneho a mravného systému, keď sa tieto činy páchajú. Niet pochyb o tom, že ľudia v spoločnosti usúvzťažňujú svoje správanie s požiadavkami zákona.<sup>9</sup>

Tresty ako opatrenia štátneho donútenia boli vždy najsilnejším prostriedkom kardinálneho vplyvu na kriminalitu v súlade s účelom trestu ako jedným z významných štátnych pák na zníženie kriminality v krajine.

Účinnosť trestu znamená „schopnosť reálne pri čo najlepšom využití prostriedkov v optimálnej lehote a s čo najmenšími nákladmi podporovať ciele obnovenia sociálnej spravodlivosti, nápravy odsúdených a prevencie páchania nových trestných činov, a tak získať výsledok požadovaný Trestným zákonom“<sup>10</sup>, „schopnosť s minimálnymi nákladmi zabezpečiť predchádzanie páchaniu nových trestných činov odsúdenými počas výkonu ich trestu a vytvoriť nevyhnutné podmienky na nespáchanie trestného činu nimi po skončení výkonu trestu“.<sup>11</sup>

Napríklad – kľúčovými ukazovateľmi účinnosti trestu z hľadiska dosiahnutia cieľov trestu podľa čl. 43 Trestného zákona RF je množstvo spáchaných trestných činov konkrétneho smerovania, ich špecifická váha, úroveň recidívy, vrátane špeciálnej, stupeň náhrady škody spôsobenej trestným činom.<sup>12</sup>

## Účinnosť právnych noriem

V súčasnosti existuje niekoľko prístupov k riešeniu problému vyhodnotenia účinnosti noriem práva, vrátane noriem trestného práva, v súvislosti s trestom, jeho systémom, druhmi a trestnou zodpovednosťou za konkrétne trestné činy.

Podľa S. Ju Maročkina, účinnosť noriem práva by sa mala hodnotiť podľa týchto kritérií:

<sup>7</sup>ŠARGORODSKIJ, M. D. *Nakazanie, ego celi i effektivnost'*. L.: Iz-vo LGU, 1973, s. 36 a nasl.

<sup>8</sup>MARX, K., ENGELS, F. *Sočinenija*. Izdanie 2. Tom 08., M.: Politizdat, – Institut Marxizma-Leninizma pri CK KPSS, 1957, s.530.

<sup>9</sup>TAPPEN, P. U. *Kto takoj prestupnik. – Sociologija prestupnosti (Sovremennye buržuaznye teorii)*. M.: Izdatel'stvo «Progress», 1966, s. 69.

<sup>10</sup>GRUNIČEVA, G. A. *Effektivnost'nakazanija v videlišenijasvobody: Diss. ... kand. jurid. nauk*. M., 2004, s. 9.

<sup>11</sup>ŽIDKOV, Je. V. *Častnoe predupreždenie prestuplenij kak cel'primenenija uholovnoho nakazanija: Diss.kand. jurid. nauk*. M., 2004, s. 11.

<sup>12</sup>Ugolovnyj kodeks RF ot 13 ijunja 1996 g. № 63-FZ (s izm. i dop. ot 30 dekabnja 2006 g.)//SZ RF. 1996. № 25, s. 2954.

- podľa ich vnútornej kvality (odôvodnenosťou, realnosťou, zaručenosťou);
- podľa úspešnosti činov;
- podľa realizácie;
- podľa optimálnosti nákladov na dosiahnutie cieľov, ktoré zodpovedajú potrebám postupného rozvoja.<sup>13</sup>

O. O. Čalý rozlišuje takéto základné koncepcie účinnosti noriem práva:

- účelová (v závislosti od stupňa dosiahnutia cieľov zakotvených v normách);
- výdavková (v závislosti od výšky nákladov spojených s vytvorením noriem a dosiahnutím určených výsledkov),
- podľa vnútornej kvality noriem (na základe ich dokonalosti a univerzálnosti).<sup>14</sup>

Na základe analýzy odbornej literatúry môžeme konštatovať, že pri definovaní účinnosti trestu vo väčšine prípadov dominuje účelová koncepcia, keď sa účinnosťou trestu rozumie miera dosiahnutia účelu trestu. Tohto názoru sú napríklad, P. Baláž, N. A. Beľajev, M. Jakovlev, I. I. Karpec, N. F. Kuznecová, A. Milota, A. A. Natasev, B. S. Nikiforov, O. Novotný, A. S. Paškov, I. V. Šmarov a mnoho ďalších. **Túto problematiku preskúmame podrobnejšie.**

## Účinnosť trestania

Podľa M. D. Šargorodského kritériá účinnosti trestu sa vyjadrujú tým, že všetky ciele trestu sú uvedené v literatúre, s výnimkou cieľa prevencie páchania trestných činov, alebo sa dosahujú samotným faktom aplikovania trestu (odplata, „kara“ /ujma, spôsobenie utrpenia, obnovenie spravodlivosti), a preto na konštatáciu ich účinnosti nie sú potrebné buď žiadne kritériá, alebo ich účinnosť nemôže byť vypočítaná (zistiteľná) žiadnymi špecifickými kritériami (náprava, prevýchova, atď.).<sup>15</sup>

Čo teda znamená účinnosť trestania? Ohľadom tejto otázky tiež existujú rôzne uhly pohľadu. A. S. Paškov tvrdil, že na určenie účinnosti trestu treba predovšetkým vyriešiť problém o tom, aké ciele sleduje trest v spoločnosti. Súhlasíme s jeho názorom, že „správna definícia cieľov – najdôležitejšia podmienka na zabezpečenie účinnosti právnej regulácie“.<sup>16</sup>

A. Milota písal, že „trest, ak má byť účinný, musí byť vymieraný tak, aby splnil svoj účel“.<sup>17</sup> I. V. Šmarov sa domnieva, že „ako účinnosť výkonu, spojeného s nápravnopracovným vplyvom, sa rozumie úspech dosiahnutia cieľov trestania“.<sup>18</sup>

Podľa A. E. Nataševa, „účinnosť trestu možno definovať ako skutočnú realizáciu (mieru dosiahnutia cieľov trestu v dôsledku vplyvu na spoločenské vedomie a na odsúdeného)“. Verí však, že „trest by sa mal považovať za najúčinnnejší, keď trestné, nápravnopracovné, procesné zákonodarstvo a prax jeho aplikácie v boji proti trestnej činnosti v najväčšej miere zodpovedajú objektívnym zákonitostiam spoločenského vývoja a súboru spoločenských vzťahov“.<sup>19</sup>

<sup>13</sup>MAROČKIN, S. Ju. *Problema effektivnosti norm mezhdunarodnogo prava*. – Irkutsk, 1988, s. 25.

<sup>14</sup>Kritika i bibliografija//Sov. gosudarstvo i pravo. – 1989. – № 9, s. 152-153.

<sup>15</sup>ŠARGORODSKIJ, M.D. *Nakazanie, ego celi i effektivnost'*. L.: Iz-vo LGU, 1973, s. 61.

<sup>16</sup>PAŠKOV, A. S., ČEČOT, D. M. *Effektivnost' pravovogo regulirovanija i metody jejo vyjavlenija*. –«Sovetskoe gosudarstvo i pravo», 1965, № 8, s. 3.

<sup>17</sup>MILOTA, A. *Trestní právo hmotné. Část obecná: Nástin přednášek*. Praha : Nákladem vlastním, 1933, s.109.

<sup>18</sup>ŠMAROV, I. V. *Ispravitel'no-trudovoe pravo*. M., 1966, s. 62.

<sup>19</sup>NATAŠEV, A. E., STRUČKOV, N. A. *Osnovy teorii ispravitel'no-trudovogo prava*. M., 1967, s. 164.

M. D. Šargorodskij tvrdí, že nejde o to, že trest je v tomto prípade potrebné považovať za najúčinnnejší, ale o to, že len v týchto podmienkach je takým objektívnym, že nejde o kritérium účinnosti, ale o jeho podmienku.

Vedec je presvedčený, že účinnosť trestu sa ukazuje v prvom rade súladom zákonodarstva s objektívnymi zákonitosťami pokrokového vývoja spoločnosti. Píše, že žiadna hrozba trestu nie je schopná na dlhší čas prerušiť páchanie činov vyplývajúcich z povahy existujúcich spoločenských vzťahov. Preto reakčné triedy nikdy nedokážu pomocou represie zastaviť progresívny rozvoj spoločnosti.

Ohľadom toho upozorňuje na objektívny, korektný a podľa nášho názoru veľmi dôležitý fakt: „Jediným skutočným kritériom toho, že trest podporuje dosiahnutie cieľa predchádzania páchaniu zločinov, je dynamika kriminality. Pre účinnosť generálnej prevencie – dynamika všetkej trestnej činnosti všeobecne, dynamika jednotlivých druhov trestných činov, dynamika kriminality mladistvých a tak ďalej a na účely špeciálnej prevencie – dynamika recidívy“.<sup>20</sup>

Naproti tomu je Frolova presvedčená, že pri uznaní účinnosti trestu je potrebné odlišovať:

- 1) účinnosť systému trestov všeobecne,
- 2) účinnosť jednotlivých druhov trestov,
- 3) účinnosť konkrétnych sankcií Trestného zákona,
- 4) účinnosť trestu pri jeho uložení,
- 5) účinnosť trestu pri jeho výkone,
- 6) účinnosť trestu po jeho výkone (počas postpenitenciárneho obdobia).

A. E. Natašev správne poukazuje na to, že „je nemožné zredukovať otázku skúmania práva, najmä jeho účinnosti a účelnosti, len do kvantitatívnych ukazovateľov („zväčšenie“, „zvýšenie“, „rozšírenie“ a tak ďalej). To je len jedna strana tohto javu, najdôležitejšie spočíva v tom, aby sa zistilo, čo je potrebné vziať do úvahy, s čím máme uvažovať a presne aké vyberať ukazovatele.“<sup>21</sup>

Z uvedeného môžeme prísť k záveru, že väčšina vedcov podporuje účelový prístup k pochopeniu účinnosti trestania, to je objektívne, odôvodnené, a to podľa nášho názoru celkom logicky. Iné koncepcie, ako napríklad výdavková a koncepcia účinnosti podľa vnútornej kvality noriem, podľa nás, keď aj majú právo existovať, tak sú sekundárne.

Takže každý z týchto typov účinnosti trestu bude mať svoje špecifické zvláštnosti a svoje špecifické ukazovatele. Spoločnými ukazovateľmi účinnosti trestu (v účelovom výklade) sú ukazovatele miery dosiahnutia cieľu trestu, resp. v súlade s platnou legislatívou, stupňa dosiahnutia prevýchovy a nápravy odsúdených a taktiež zabránenia páchaniu nových trestných činov odsúdenými, ako aj inými osobami.

### **Otázka nápravy a prevýchovy odsúdených**

V tejto súvislosti vzniká otázka: Ako sa dá prakticky posúdiť miera nápravy a prevýchovy odsúdených? Jednoznačná, presná a jasná odpoveď na túto otázku neexistuje. Plénum Najvyššieho súdu bývalého ZSSR ohľadom tohto poskytlo vysvetlenie: „Posúdenie nápravy a prevýchovy odsúdeného musí byť odôvodneným súborom údajov o dodržiavaní

<sup>20</sup>ŠARGORODSKIJ, M.D. *Nakazanie, ego celi i effektivnost'*. L.: Iz-vo LGU, 1973, s.61.

<sup>21</sup>NATAŠEV, A. E., STRUČKOV, N. A *Osnovy teorii ispravitel'no-trudovogo prava*. M., 1967, s. 164.

pravidiel režimu v nápravnom zariadení, o splnení úloh a o postoji k nemu, účasti na verejnom živote atď“.<sup>22</sup>

Snaha o zlepšenie uvedených ukazovateľov smeruje k zvýšeniu účinnosti trestu. Avšak príslušníkom orgánov činných v trestnom konaní sú známe prípady, keď ide o dôsledné a nepretržité dodržiavanie zákonov odsúdenými a plnenie požiadaviek režimu zadržiavania, dodržiavanie disciplíny a pravidiel vnútorného poriadku nápravných zariadení, ako aj vykonanie a prekročenie výrobných úloh, účasť na verejnom živote a na práci iniciatívnych združení odsúdených, zlepšenie vzdelanostnej úrovne v škole a iné, ktoré vôbec nesvedčia o náprave a prevýchove odsúdených a o ich prispôsobení sa podmienkam vo väzniciach alebo v iných zariadeniach, v ktorých sa vykonáva trest, ale sú zamerané na maximálny úžitok pre seba, získanie doplnkových výhod od úradov, realizáciu iných na zisk orientovaných cieľov a motívov.<sup>23</sup>

Preto uvedené ukazovatele pri posudzovaní výsledkov nápravy a prevýchovy väzňov a ich účinnosti nie je možné považovať za absolútne. Je potrebné všimnúť si tieto ukazovatele s určitou opatrnosťou, vzhľadom na výsledky dosiahnuté po relatívne dlhom časovom intervale v súvislosti s údajmi o dosiahnutí ostatných cieľov trestu, a to najmä tých zo špeciálnej a generálnej prevencie.

Účinná, efektívna ochrana našej spoločnosti vyžaduje, aby bol trest vždy adekvátny k spáchanému činu a preukázanej vine páchatel'a. V doterajšej praxi sa potvrdilo, že ani prehnane vysoké tresty nevedli k zníženiu kriminality ani efektívnej prevýchove páchatel'ov.<sup>24</sup>

Ako správne zdôrazňuje J. Záhora, vytvorenie podmienok na výchovu odsúdeného k tomu, aby viedol riadny život, je dôležitá a zároveň veľmi náročná a problematická zložka účelu trestu.

Na zabezpečenie výchovných cieľov možno použiť rôzne prostriedky. Môžu to byť jednak pozitívne metódy, ktorými sa priamo sleduje výchovný cieľ (napr. podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, podmienený odklad výkonu trestu s probačným dohľadom<sup>25</sup>), alebo môže ísť o výchovnú činnosť vo výkone trestu odňatia slobody. Výchova páchatel'a k tomu, aby viedol riadny život, predstavuje pomerne náročný, v praxi nie vždy realizovateľný účel trestu. Výchovné pôsobenie trestu, najmä trestu odňatia slobody, sa v praxi často spochybňuje, dokonca pôsobenie trestu odňatia slobody môže byť v niektorých prípadoch aj negatívne.

V pôvodnom Trestnom zákone (1961) bola individuálna prevencia sformulovaná slovami „vychovať ho k tomu, aby viedol riadny život“.<sup>26</sup> Avšak J. Záhora je presvedčený, že v tomto prípade zákonodarca zrejme precenil výchovné možnosti trestu. Úspech pri prevýchove páchatel'a nezáleží len na spoločnosti. Tento úspech závisí najmä od toho, že páchatel' je nielen objektom výchovného pôsobenia, ale aj jeho aktívnym účastníkom a sám sa podieľa na pozitívnych zmenách svojej osobnosti. Z toho dôvodu je v aktuálnom Trestnom zákone uvedená funkcia trestu sformulovaná slovami „vytvoriť podmienky na...“.

<sup>22</sup>O sudebnej praktike po uslovno-dosročnomu osvoboždeniju osuždennych ot nakazanija: Postanovlenie Plenuma Verchovnogo Suda SSSR ot 4 marta 1961 g. — #2 // Sbornik postanovlenij Plenuma Verchovnogo Suda SSSR 1924-1963 gg. M., 1964, s. 209-210.

<sup>23</sup>FROLOVA, O. H. *Zločinnisť i sistema kriminal'nykh pokaraň (social'ni, pravovi ta kryminolohični problemy j šlachy jich vyrišenňa za dopomohoju lohiko-matematyčnykh metodiv)*. Navčal'nyj posibnyk. K.: "ArtEk", 1997, s. 70.

<sup>24</sup>BALÁŽ, P. *Trestné právo hmotné všeobecná a osobitná časť*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2005, s. 153.

<sup>25</sup>§49, §51. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.

<sup>26</sup>§23. Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších právnych predpisov.

J. Záhora zdôrazňuje, že vzhľadom na to, že význam výchovy v účele trestu dospelého páchateľa sa chápe ako pôsobenie na procesy ľudského učenia a socializácie s cieľom premeny človeka zo všetkých stránok, t. j. telesnej aj duševnej, s cieľom pretvoriť človeka na kultúrnu bytosť, nie je na to najvhodnejší pojem. Namiesto výchovy navrhuje uvádzať podmienky na nápravu a resocializáciu.<sup>27</sup> Taký názor má určite zmysel, pretože dosiahnutie účelu nápravy sa zdá reálnejší ako prevýchova.

O. Novotný ohľadom tejto problematiky upozorňuje, že „úzka súvislosť je najmä medzi účinnosťou trestu a povahou koreňov trestných činov. Trest má plniť svoju funkciu predovšetkým tak, že má odstrániť či ovplyvniť subjektívne príčiny spáchaných trestných činov, pričom má určite prvoradý význam prekonania narušenosti či defektov osobnosti páchateľa. K vyjasneniu spôsobov prekonania týchto defektov a cesty k resocializácii páchateľa prispieva poznávanie procesu vzniku jeho narušenosti.“<sup>28</sup>

Okrem toho vedec zdôrazňuje, že „účinnosť trestu sa samozrejme prejavuje jeho výchovným pôsobením. Pritom však vzťah medzi trestom a jeho výchovným pôsobením nie je iba vzťahom príčiny a účinku, ale vzťahom vzájomného pôsobenia“.<sup>29</sup>

Skutočnosť, že páchateľ v dôsledku ukladania trestu nemu alebo iným osobám sa ho obáva, a preto sa vystríha páchania trestného činu, je pri uplatňovaní trestu iba minimálny program. Maximálny program však spočíva v tom, že v dôsledku ukladania trestu človek v budúcnosti vedome neporušuje normy trestného práva, pretože sa to stalo súčasťou jeho osobnosti.

Výchovný aspekt trestu je efektívny v tom, že má individuálne preventívny vplyv na tie osoby, ktoré už spáchali trestný čin. Výchova by v podstate mala zabrániť recidíve. Avšak aj v tomto prípade existuje generálne preventívne pôsobenie spojené s pokarhaním, ktoré v mene spoločnosti a štátu sprevádza ukladanie a výkon trestu, a tak ovplyvňuje okolitých ľudí<sup>30</sup>.

Ako píše vo svojom diele O. Novotný: „Zneuctújúca povaha trestu je odvodená od zneuctújúcej povahy viny. Trest zneuctúje preto, že jeho predpokladom je trestný čin, pretože je opatrením, ktoré sa ukladá jeho páchateľovi za spáchanie trestného činu. Aby bol trest spravodlivý, musí zneuctújúca povaha trestu zodpovedať zneuctújúcej povahe spáchaného trestného činu, trest nesmie zneuctiť či zhanobiť páchateľa viac ako samotné spáchanie deliktu. Primeranosť difamujúcich účinkov trestu difamujúcim účinkom deliktu je predpokladom prerastania represívneho pôsobenia trestu do výchovného pôsobenia, je predpokladom výchovnej účinnosti trestu“.<sup>31</sup>

## **Rozdiel medzi pojmami účinnosť trestu a účinnosť fungovania zariadení, v ktorých sa trest vykonáva**

Podľa názoru F. G. Kuznecova je potrebné rozlišovať pojem účinnosť trestu od pojmu účinnosť fungovania zariadení, v ktorých sa trest vykonáva. Samozrejme, tieto pojmy majú spoločné aj odlišné črty. Za predpokladu, že hlavným účelom zariadení na výkon trestu je vykonanie trestu, a trestanie, ako je známe, má zákonom vymedzené účely, je teda zrejmé, že tieto orgány, resp. zariadenia, by sa mali snažiť dosiahnuť účel trestu. V tomto sa aj prejavuje

<sup>27</sup>IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava : IURA EDITION, 2010, s. 348-349.

<sup>28</sup>NOVOTNÝ, O. *O trestu a väzňstve : studie o funkcích trestu v naší soudobé společnosti*. Praha : Academia, 1967, s. 50-51.

<sup>29</sup>Tamtiež, s. 60.

<sup>30</sup>ŠARGORODSKIJ, M. D. *Nakazanie, ego celi i effektivnost'*. L.: Iz-vo LGU, 1973, s. 45 a nasl.

<sup>31</sup>NOVOTNÝ, O. *O trestu a väzňstve : Studie o funkcích trestu v naší soudobé společnosti*. Praha : Academia, 1967, s. 80.

to spoločné, čo je typické pre účinnosť trestu a aj pre účinnosť zariadení, ktoré ho vykonávajú (ak sa účinnosťou chápe stupeň dosiahnutia stanovených cieľov)<sup>32</sup>.

Avšak okrem stupňa dosiahnutia stanovených cieľov pred trestom sa účinnosť zariadení na vykonanie trestu charakterizuje aj radom ďalších ukazovateľov. O. H. Frolova sa domnieva, že pre zariadenia alebo ústavy, ktoré zabezpečujú výkon trestu odňatia slobody, sú relevantné aj tieto ukazovatele:

- realizácia výrobného plánu a hlavných výrobo-ekonomických ukazovateľov;
- splnenie plánu zavádzania novej techniky a technológie, generálnej výstavby atď.;
- stav disciplíny a režimu väznenia;
- využitie inžiniersko-technických prostriedkov a nových metód práce;
- stav a ďalší rozvoj materiálnej bázy pre uskutočnenie výchovnej práce s odsúdenými;
- organizácia všeobecnovzdelávacieho školenia a odbornotechnickej prípravy atď.<sup>33</sup>

Na druhej strane, ako bolo uvedené, v účinnosti trestu na rozdiel od účinnosti pôsobenia orgánov (zariadení a útvarov) na výkon trestu je (podľa nás) potrebné odlišovať nielen účinnosť trestu v štádiu jeho výkonu, ale aj účinnosť trestu v štádiu jeho uloženia a účinnosť trestu po určitom čase po jeho výkone. Účinnosť možno hodnotiť aj vo vzťahu k celému systému trestov, k jeho jednotlivým druhom, no uvádza sa aj účinnosť konkrétnych trestnoprávných sankcií zákona na naplnenie konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu. Výskum uvedených druhov dovoľí hlbšie preskúmať problém účinnosti trestu, nájsť a využiť vplyvné hybné sily, opatrenia a podmienky jej zvýšenia.

Významný vplyv na účinnosť trestu má samozrejme účinnosť realizácie systému trestov v trestných sankciách.

## Otázka individualizácie trestu a ekonomiky trestu

D. Havrientová medzi princípmi, na základe ktorých by bolo možné zefektívniť trestanie, uvádza individualizáciu trestu a ekonomiku trestu. Z hľadiska ekonomiky trestania spomína Beckera, ktorý ešte v 1986 tvrdil, že ak by trestom bola pokuta, minimalizácia spoločenských škôd spôsobených deliktmi by sa rovnala úplnej náhrade škody „obetiám“ a odstrašenie alebo odplata by mohli byť uskutočnené len čiastočne.

Autorka vo svojom článku správne uvádza že, ak by sme preto akceptovali argumenty v prospech pokút a trestanie optimálnymi pokutami by sa stalo normou, potom by sa musel zásadne zmeniť tradičný prístup k trestnému právu. Taktiež uvažuje, že prvoradým cieľom každého súdneho konania by sa stalo to isté: nie potrestanie alebo odstrašenie, ale jednoducho ocenenie „škody“ spôsobenej obžalovanými. Dôležitou poznámkou je to, že by nešlo o trestné činy vraždy alebo iné trestné činy násilníckeho charakteru.

Čo sa týka individualizácie, Havrientová zdôrazňuje, že pri výbere trestu by sa teda nemalo vychádzať iba zo spáchaného trestného činu, ale by sa malo vychádzať z individuálnych charakteristík páchateľa. Každý obvinený páchateľ by bol povinne podrobený psychologickému vyšetreniu, ktorého výsledkom by bolo odporúčanie súdu, aká forma trestu by bola najúčinnnejšia, ktorá by mala šancu zabrániť opätovnej recidíve. Súhlasíme s jej záverom, že naše myslenie a náš systém nie sú pripravené na uplatnenie princípov ekonomiky a individualizácie trestu a vyžadovali by si úplnú zmenu filozofického prístupu k

<sup>32</sup>KUZNECOV, F. G., PODYMOV, P. E., ŠMAROV, I. V. *Effektivnost' dejatel'nosti ispravitel'no-trudovych učreždenij*. M., 1968, s. 34.

<sup>33</sup>FROLOVA, O. H. *Zločynnist' i sistema kryminal'nych pokaraň (social'ni, pravovi ta kryminolohični problemy j šlachy jich vyrišenňa za dopomohoju lohiko-matematyčnychmetodiv)*. Navčal'nyj posibnyk. K.: "ArtEk", 1997, s. 110.

trestaniu a tvorbu novej koncepcie a trestného kódexu a samozrejme, čo je najviac náročné, podľa nášho názoru – jej personálne, finančné a materiálne pokrytie v praxi.<sup>34</sup>

### **Hodnotenie účinnosti osobnej, špeciálnej a generálnej prevencie**

M. Vanduchová tvrdí, že, „Na zvýšenie účinnosti generálnej a individuálnej prevencie je vhodné usilovať sa o neodvratnosť trestu a musíme si byť vedomí, že úplný prehľad o existencii skrytej (latentnej) kriminality nikdy nedosiahneme. Preventívna účinnosť trestu nespočíva v jeho prísnosti alebo dokonca krutosti. Aj najťažšie tresty postihujúce len malý počet páchatel'ov a trvajúce dlhý čas po spáchaní trestného činu, sú neefektívne. Dôležitejší je stupeň pravdepodobnosti, že trestný čin bude odhalený a jeho páchatel' potrestaný“.<sup>35</sup>

Trochu jednoduchšie sa na prvý pohľad hodnotí účinnosť trestu podľa stupňa dosiahnutia cieľov, čo sa týka osobnej, špeciálnej a generálnej prevencie. Dosiahnutie týchto cieľov sa dá posúdiť podľa ukazovateľov prítomnosti či absencie faktov o spáchaní nových trestných činov odsúdenými a inými osobami.

Na prvý pohľad sa zdá, že tieto ukazovatele, ktoré sú v podstate ukazovateľmi trestnej činnosti, sú v porovnaní s predchádzajúcimi ukazovateľmi nápravy a prevýchovy presnejšie, jasnejšie, prísnejšie a zreteľnejšie. Javí sa, že podľa nich by sa dala s vysokým stupňom presnosti a spoľahlivosti posudzovať účinnosť trestu. Možno by to bolo tak, keby na celkové výsledky (ukazovatele zločinnosti) vplývalo iba trestanie páchatel'ov trestných činov. Avšak v praxi sa ukazuje, že tieto ukazovatele ovplyvňuje aj mnoho ďalších faktorov. Preto na zločinnosť odsúdených v zariadeniach na výkon trestu odňatia slobody majú významný vplyv, okrem kvality výkonu trestu stanoveného rozsudkom súdu, aj rôzne nedostatky v organizácii práce a výroby, v činnosti rôznych oddelení a služieb týchto zariadení a taktiež nedostatky v činnosti podnikov a inštitúcií, ktoré s nimi spolupracujú atď.

Na zločinnosť odsúdených po ich prepustení z trestu odňatia slobody má významný vplyv ich návrat k bývalej činnosti, okolité kriminogénne prostredie, neuspokojivé riešenie otázok ich životného a pracovného zaradenia, kvalita a efektivita postpenitenciárnej kontroly a uskutočnenie praktickej pomoci prepusteným v riešení naliehavých problémov, ktoré vznikajú v priebehu ich adaptácie na život na slobode a v procese spoločenskej a politickej rehabilitácie.<sup>36</sup>

Bez ohľadu na tieto a iné „šumové“ účinky a závislosti je recidívna zločinnosť dnes, rovnako ako predtým, považovaná za hlavný ukazovateľ miery dosiahnutia účelu špeciálnej prevencie trestnej činnosti vo všeobecnej rovine – účelu generálnej prevencie.

Kriminalita je jedným z hlavných a najdôležitejších ukazovateľov účinnosti trestu, ale existujú aj ďalšie ukazovatele. Mnohé z nich, v porovnaní so zločinnosťou, majú nepriamy charakter a častejšie sa používajú v praxi na dodatočné overenie výsledkov získaných pomocou kľúčových ukazovateľov.

K ukazovateľom, ktoré sa používajú na dodatočné overenie účinnosti špeciálnej prevencie, patria také, ako je frekvencia uloženia jednotlivých druhov trestov súdom, ich rozsah (pri alternatívnych alebo relatívne označených trestnoprávných sankciách zákonov); uloženie miernejšieho trestu, než stanovuje zákon; použitie inštitútov podmieneného odsúdenia a odklad výkonu rozsudku; oslobodenie od trestnej zodpovednosti, trestu a ďalšie.

<sup>34</sup>HAVRIENTOVÁ, D. Ako trestať? Filozofia trestu. In *Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie: zborník príspevkov z odborného seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 26. októbra 2010*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, Žilina : Eurokódex, 2010,s.62.

<sup>35</sup>NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M. *Trestní právo hmotné. 1. Obecná část*. CODEX Nakladatelství Hugo Grotius, a.s., Praha 1992,s.166.

<sup>36</sup>FÁBRY, A. *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, BVŠP, 2009, s. 113.



Zníženie frekvencie použitia určitých druhov trestov súdmi alebo ich nahradenie miernejšími alebo prísnejšími trestami svedčí o nevyhnutnosti ich revidovania a zmeny.<sup>37</sup>

Pomocou základných údajov o stave recidívnej zločinnosti a zločinnosti všeobecne a na základe ich vzájomného porovnania s ďalšími „podpornými“ údajmi môžeme s určitou mierou „očistiť“ získané výsledky od zbytočných „šumových“ vplyvov a s určitým stupňom spoľahlivosti posúdiť účinnosť použitého druhu trestu alebo systému trestov vcelku.

Medzi kontrolnými či „podpornými“ ukazovateľmi z hľadiska základného ukazovateľa účinnosti generálnej prevencie totiž zločinnosť medzi ostatnými kategóriami osôb, okrem odsúdených a osôb, ktoré majú záznam v trestnom registri, sú dôležité, okrem súdnej praxe, aj poznatky získané na základe kontrolných otázok odborníkov medzi vedcami a najskúsenejšími praktickými pracovníkmi orgánov činných v trestnom konaní a tiež aj poznatky získané od obyčajných ľudí v určitom regióne alebo v určitej krajine.

## Záver

Na záver je vhodné citovať O. Novotného, ktorý vo svojom diele písal, že „kvalita pôsobenia trestu bude závisieť od dlhého radu rozmanitých faktorov. Účinnosť trestnej represie závisí však často už od hospodárskej situácie v krajine. Účinnosť trestnej represie závisí aj od správnosti a pravdivosti zákonov. Zákonodarcovia sa musia „pokladať za prírodovedcov. Nerobia zákony, nenavrhujú ich, iba ich formulujú, vyjadrujú vo vedomých pozitívnych zákonoch vnútorné zákony duchovných vzťahov“. Ak tvorcovia zákonov postupujú inak, ak sa uplatňuje pri tvorbe zákonov ľubovôľa, ak sa právnymi zákonmi nevyjadrujú skutočne zákony spoločenského života, ale v tej či inej miere apriórne predstavy ich autorov, takýto postup podstatne ovplyvňuje trestné represie“.<sup>38</sup>

M. D. Šargorodskij určuje také spôsoby na dosiahnutie cieľov vytýčených pre trest a jeho účinnosť:

- pôsobenie utrpenia, ktoré vyvoláva zastrašovanie, čo sa snažia dosiahnuť posilnením trestu,
- výchova, čo je najnáročnejšou oblasťou vplyvu trestu na páchatel'a, stav disciplíny a režimu väzní,
- vytváranie verejnej mienky, negatívnej voči trestnému činu a páchatel'ovi,
- izolácia zločínca od spoločnosti.

## Literatúra

BALÁŽ, P. *Trestné právo hmotné všeobecná a osobitná časť*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2005.

FÁBRY, A. *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, BVŠP, 2009.

FROLOVA, O. H. *Zločinnosť i systema kryminal'nych pokaraň (social'ni, pravovi ta kryminolohični problemy j šl'achy jich vyrišenňa za dopomohoju lohiko-matematyčnych metodiv)*. Navčal'nyj posibnyk. K.: "ArtEk", 1997.

GLEZERMAN, G. *Istoričeskij materializm i problema social'nyh issledovanij. «Kommunist», 1970, № 4.*

<sup>37</sup>FROLOVA, O. H. *Zločinnosť i systema kryminal'nych pokaraň (social'ni, pravovi ta kryminolohični problemy j šl'achy jich vyrišenňa za dopomohoju lohiko-matematyčnych metodiv)*. Navčal'nyj posibnyk. — K.: "ArtEk", 1997, s. 110.

<sup>38</sup>NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství : studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha : Academia, 1967, s. 95.

- GRUNIČEVA, G. A. *Effektivnost' nakazanija v vide lišenija svobody: Diss. kand. jurid. nauk.* M., 2004.
- HAVRIENTOVÁ, D. Ako trestať? Filozofia trestu. In *Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie: Zborník príspevkov z odborného seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 26. októbra 2010*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola; Žilina : Eurokódex, 2010.
- IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava : IURA EDITION, 2010.
- JAKOVLEV, A. M. Ob effektivnosti ispolnenija nakazanija.—«*Sovetskoe gosudarstvo i pravo*», 1964, № 1.
- Kritika i bibliografija // *Sov. gosudarstvo i pravo*. 1989. № 9.
- KUZNECOV, F. G., PODYMOV, P. E., ŠMAROV, I.V. *Effektivnost' dejatel'nosti ispravitel'no-trudovykh učreždenij*. M., 1968.
- LEBEDEV, M. P. Ob effektivnosti vozdejstvija socialističeskogo prava na obščestvennye otnošenija. — «*Sovetskoe gosudarstvo i pravo*», 1963, № 1.
- MAROČKIN, S. Ju. *Problema effektivnosti norm meždunarodnogo prava*. Irkutsk, 1988.
- MARX, K., ENGELS, F. Sočinenija. Izdanie 2. Tom 08., M. Politizdat, Institut Marxizma-Leninizma pri CK KPSS, 1957.
- MILOTA, A. *Trestní právo hmotné. Část obecná : Nástin přednášek*. Praha: Nákladem vlastním, 1933.
- NATAŠEV, A. E., STRUČKOV, N. A. *Osnovy teorii ispravitel'no-trudovogo prava*. M., 1967.
- NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M. *Trestní právo hmotné. 1. Obecná část*. CODEX Nakladatelství Hugo Grotius, a.s., Praha 1992.
- NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v naší soudobé společnosti*. Praha : Academia, 1967.
- O sudebnoj praktike po uslovno-dosročnomu osvoboždeniju osuždennych ot nakazanija: Postanovlenie Plenuma Verchovnogo Suda SSSR ot 4 marta 1961 g. — 2 //Sbornik postanovlenij Plenuma Verchovnogo Suda SSSR 1924-1963 gg. M., 1964.
- PAŠKOV, A. S., ČEČOT, D. M. Effektivnost' pravovogo regulirovanija i metody jejo vyjavlenija. — «*Sovetskoe gosudarstvo i pravo*», 1965, № 8.
- ŠARGORODSKIJ, M. D. *Nakazanie, ego celi i effektivnost'*. L.: Iz-vo LGU, 1973.
- ŠMAROV, I. V. *Ispravitel'no-trudovoe pravo*. M., 1966.
- TAPPEN, P. U. *Kto takoj prestupnik. – Sociologija prestupnosti (Sovremennye buržuaзные teorii)*. M. Izdatel'stvo «Progress», 1966.
- Trestný zákon č. 140/1961 v znení neskorších právnych predpisov.
- Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.
- Ugolovnyj kodeks RF ot 13 ijunja 1996 g. № 63-FZ (s izm. i dop. ot 30 dekabnja 2006 g.) // SZ RF. 1996. № 25.
- ZLOBIN, G. A. O metodologii izučenija effektivnosti uholovnoho nakazanija v sovetskom uholovnom prave i kriminologii. – V kn.: *Voprosy predupreždenija prestupnosti*. Vyp. I. M., 1965.
- ŽIDKOV, Je. V. *Častnoe predupreždenie prestuplenij kak cel' primenenija uholovnoho nakazanija: Diss. kand. jurid. nauk*. M., 2004.

**Keywords:** criminal punishment, efficiency of legal norms, efficiency of punishment, correction of prisoners, reeducation of prisoners efficiency of prevention.

### Summary

One of the main tasks of science of criminal law and criminology is to examine the efficiency of legal measures used to fight against crime, the scientific justification for the further improvement of the system and practice of the application of penalties established by criminal law. For improving the system of penalties and its specific types the research of efficiency of punishment and the possibilities of its increasing has a great importance. The aforementioned article is devoted to the efficiency of legal norms and the efficiency of punishment. It tries to explain the difference between the concepts of efficiency of punishment and efficiency of the operation of organs in which the punishment is being implemented. Further on I address the issue of correction and reeducation of prisoners and also the economy and the individualization of punishment. Finally, I try to also evaluate the efficiency of personal, special and general prevention.

*JUDr. Viktoriya Domnitska  
denná doktorandka Ústavu verejného  
práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy  
Dopravná 51,  
831 06 Bratislava  
e-mail: sunchaser\_@hotmail.com*

Recenzent: JUDr. Ladislav Balún